

ליטעראַרישע קריטיק

לידער פון 3 אידישע דיכטער

פון דזשעלנע און פון שמאלע מיין
מען געהט מיט קראמעלעס אויף א
און ליידענע עמעס טוען תפילה:

— הלואי, די וויסעל בשלום דער
מען זאל כאטש קענען וואסער שט
מען זאל — רבנו של עולם! —
זוכה,

אביסעלע וואסער אהים דערשטע
פאררונדעטע — די האונד צו וו
פארלוטעטע — ארומשווענע
פאררונדעטע — דאס הארץ אן
פאר קינד — א טראפען טיי צום

מען געהט, היי שטענען ביי ווען
סליחות.
מען דאווענט מיט געלעבטע ליד
און יעדע רגע איז א געזינגע
די הערצער קלעמען זיך אין כל

מען לעבט אין קעלערס גרוי, צו
די אויגען לעשען זיך און טרע
געדאנקען מיטן טויט דריי ווא
פארטויבט, פארשטומט — דעם
הערץ.

און ליידענע שוויגען וואסער-דער
און אלע קראנען טרוקען כריסט
— ווארשע, היי לאנג וועסט זי
— צוויי לאנג ווי איך וועל ניש

עס וואקעלט אין לוב
עס וואקעלט אין לוב א מאַשקע
פאלט.
די קעס שטעלען אונטער די
וואלד.

סאיז אונזער מאַשקע, סאיז
פילאט;
זיי מציל, אחד

עס קענען די וואלדער אין וו
שליאך.
עס צלמיט זיך זעלנער צייט
די וואלד.

עס הויבען אויף אידען די או
זיי מציל, אחד

א הייל, שווארצע מאַרע,
בענוין.
עס איילען זיך זעלנער מיט
צוויי...

אין נעצען פון סלאמען בוי
א, באט!
זיי מציל, אחד

מיר האפען מיט און
אנטאלאגיע ווידער און
ביום לעזער דעם איינ
אוידישען בוך, און אוי
זען אויף שרייבער ווא
אדער אן אנדערע
ליטעראטור זיי פארש
זיך געמאכט פאררונדעטע
סקים בוך "לידער פון
לינג" איז ערשיינע
זיינען אין דעם ווא
לידער וואס בעטען
זיי ציטירען און געד
ביי אן אנדערע געלע
לען מיר געבען שטעלע
ווערען.

און אלע הויפטן ברויגיס גראבען,
מען גראבט אין קעלערס, אין פאררונדעטע
נישט איינער ווערט אין סוף באגראבען.
פארשטען אויפן ראנד פון קוואלען.

מען שטעהט נאך וואסער אין די ריען,
מען טיילט-זיך צו דעם שלוק פון גומען.
מען צעלויפט זיך אין "אליאדעס".
און ווער ווייסט ווער צוריק וועט קומען?

פון גענעט און פון זאמענהאפער.
און ליידענע שוויגען וואסער-דער
און אלע קראנען טרוקען כריסט
— ווארשע, היי לאנג וועסט זיך ווערען?
— צוויי לאנג ווי איך וועל זשייפען?

און אלע הויפטן ברויגיס גראבען,
מען גראבט אין קעלערס, אין פאררונדעטע
נישט איינער ווערט אין סוף באגראבען.
פארשטען אויפן ראנד פון קוואלען.

מען שטעהט נאך וואסער אין די ריען,
מען טיילט-זיך צו דעם שלוק פון גומען.
מען צעלויפט זיך אין "אליאדעס".
און ווער ווייסט ווער צוריק וועט קומען?

פון גענעט און פון זאמענהאפער.
און ליידענע שוויגען וואסער-דער
און אלע קראנען טרוקען כריסט
— ווארשע, היי לאנג וועסט זיך ווערען?
— צוויי לאנג ווי איך וועל זשייפען?

און אלע הויפטן ברויגיס גראבען,
מען גראבט אין קעלערס, אין פאררונדעטע
נישט איינער ווערט אין סוף באגראבען.
פארשטען אויפן ראנד פון קוואלען.

מען שטעהט נאך וואסער אין די ריען,
מען טיילט-זיך צו דעם שלוק פון גומען.
מען צעלויפט זיך אין "אליאדעס".
און ווער ווייסט ווער צוריק וועט קומען?

פון גענעט און פון זאמענהאפער.
און ליידענע שוויגען וואסער-דער
און אלע קראנען טרוקען כריסט
— ווארשע, היי לאנג וועסט זיך ווערען?
— צוויי לאנג ווי איך וועל זשייפען?

און אלע הויפטן ברויגיס גראבען,
מען גראבט אין קעלערס, אין פאררונדעטע
נישט איינער ווערט אין סוף באגראבען.
פארשטען אויפן ראנד פון קוואלען.

מען שטעהט נאך וואסער אין די ריען,
מען טיילט-זיך צו דעם שלוק פון גומען.
מען צעלויפט זיך אין "אליאדעס".
און ווער ווייסט ווער צוריק וועט קומען?

אברהם זאק, ווי פיל אנדערע וואס
זיינען געראטעוועט געווארען פון
יענע מקומות, האבען דערציילט
וואס דארט איז פאררונדעטע.
אבער אונזערע רויטע אידעלעך
האבען זיך נישט געדעכענט מיט די
אלע פאסטען, דאס אנגערופען:
גרוי-פראפאגאנדע, פאשיסטישע
כלכלים. ס'האט געמוזט קומען א
צווייטער סטאלין — כרושטשעו
— און אויפדעקען די אלע נידער-
טערעכטיגקייטען פון זיין באלעבאס,
אז די רויטע אידעלעך זאלען זיך
צוהערען. אבער וואס האבען זיי
געלערנט פון דעם אלעמען? זיי
רופען נאך אלץ אן רוסלאנד דאס
לאנד פון פראגרעס, פון שלום, פון
דעמאקראטיע. עס ארט זיי אפילו
נישט וואס טויזענטער, הונדערטער
טויזענטער אנדערע רויטע אידעלעך
זיינען אומגעקומען אין דעם דאזי-
גען לאנד פון "פראגרעס", אט
אזא בוח האט דער טייוועל פון
שקר און געמיינליכע, אברהם
זאק'ס לידער האבען צווישען אן
דערען א ווערט פון דאקומענטען.
מען פיהלט ווען מען ליינעט זיי
די אטמאספערע פון שקלאפער-
לאגער.

מיט א פאר וואכען צוריק איז
געשטארבען דא אין ניו יארק אן
אינזאמער אידישער פאעט, ש. י.
לאנדזש. די מערסטע
אידישע פאעטען זיינען איינזאם,
נאר לאנדזש'ס איז געווען אן איינ-
זאמער צווישען די איינזאמע. ווי
ס'איז געוויינליך דער פאל, האט
"קינער נישט געזאגט און קינער
נישט געוואנען", — זיך צו בא-
נוצען מיט היינטיגע ווערטער, איז
דישע שרייבער געווען אוועק היינ-
טיגע צייטען אפילו און א הספד.
לאמיר דא געבען אויסצוגען פון
ש. י. לאנדזש'ס בוך "לידער פון
א פליכטלינג". לאנדזש'ס ליד-
דער, ווי זאק'ס, זיינען א דאקומענט
פון מענטשליכער רשעות. לאנדזש
סקי שילדערט די טעג ווען ווארשע
איז געווארען באלאגערט פון די
נאציס, אין 1939.

און ליידענע שוויגען וואסער-דער
און אלע קראנען טרוקען כריסט
— ווארשע, היי לאנג וועסט זיך ווערען?
— צוויי לאנג ווי איך וועל זשייפען?

און אלע הויפטן ברויגיס גראבען,
מען גראבט אין קעלערס, אין פאררונדעטע
נישט איינער ווערט אין סוף באגראבען.
פארשטען אויפן ראנד פון קוואלען.

מען שטעהט נאך וואסער אין די ריען,
מען טיילט-זיך צו דעם שלוק פון גומען.
מען צעלויפט זיך אין "אליאדעס".
און ווער ווייסט ווער צוריק וועט קומען?

פון גענעט און פון זאמענהאפער.
און ליידענע שוויגען וואסער-דער
און אלע קראנען טרוקען כריסט
— ווארשע, היי לאנג וועסט זיך ווערען?
— צוויי לאנג ווי איך וועל זשייפען?

און אלע הויפטן ברויגיס גראבען,
מען גראבט אין קעלערס, אין פאררונדעטע
נישט איינער ווערט אין סוף באגראבען.
פארשטען אויפן ראנד פון קוואלען.

מען שטעהט נאך וואסער אין די ריען,
מען טיילט-זיך צו דעם שלוק פון גומען.
מען צעלויפט זיך אין "אליאדעס".
און ווער ווייסט ווער צוריק וועט קומען?

פון גענעט און פון זאמענהאפער.
און ליידענע שוויגען וואסער-דער
און אלע קראנען טרוקען כריסט
— ווארשע, היי לאנג וועסט זיך ווערען?
— צוויי לאנג ווי איך וועל זשייפען?

און אלע הויפטן ברויגיס גראבען,
מען גראבט אין קעלערס, אין פאררונדעטע
נישט איינער ווערט אין סוף באגראבען.
פארשטען אויפן ראנד פון קוואלען.

מען שטעהט נאך וואסער אין די ריען,
מען טיילט-זיך צו דעם שלוק פון גומען.
מען צעלויפט זיך אין "אליאדעס".
און ווער ווייסט ווער צוריק וועט קומען?

פון גענעט און פון זאמענהאפער.
און ליידענע שוויגען וואסער-דער
און אלע קראנען טרוקען כריסט
— ווארשע, היי לאנג וועסט זיך ווערען?
— צוויי לאנג ווי איך וועל זשייפען?

און אלע הויפטן ברויגיס גראבען,
מען גראבט אין קעלערס, אין פאררונדעטע
נישט איינער ווערט אין סוף באגראבען.
פארשטען אויפן ראנד פון קוואלען.

מען שטעהט נאך וואסער אין די ריען,
מען טיילט-זיך צו דעם שלוק פון גומען.
מען צעלויפט זיך אין "אליאדעס".
און ווער ווייסט ווער צוריק וועט קומען?

פון גענעט און פון זאמענהאפער.
און ליידענע שוויגען וואסער-דער
און אלע קראנען טרוקען כריסט
— ווארשע, היי לאנג וועסט זיך ווערען?
— צוויי לאנג ווי איך וועל זשייפען?

און אלע הויפטן ברויגיס גראבען,
מען גראבט אין קעלערס, אין פאררונדעטע
נישט איינער ווערט אין סוף באגראבען.
פארשטען אויפן ראנד פון קוואלען.

מען שטעהט נאך וואסער אין די ריען,
מען טיילט-זיך צו דעם שלוק פון גומען.
מען צעלויפט זיך אין "אליאדעס".
און ווער ווייסט ווער צוריק וועט קומען?

פון גענעט און פון זאמענהאפער.
און ליידענע שוויגען וואסער-דער
און אלע קראנען טרוקען כריסט
— ווארשע, היי לאנג וועסט זיך ווערען?
— צוויי לאנג ווי איך וועל זשייפען?

און אלע הויפטן ברויגיס גראבען,
מען גראבט אין קעלערס, אין פאררונדעטע
נישט איינער ווערט אין סוף באגראבען.
פארשטען אויפן ראנד פון קוואלען.

מען שטעהט נאך וואסער אין די ריען,
מען טיילט-זיך צו דעם שלוק פון גומען.
מען צעלויפט זיך אין "אליאדעס".
און ווער ווייסט ווער צוריק וועט קומען?

א קורצע אנטאלאגיע.
לידער פון צוגעשיקטע ביכער.
— "אינמיטן טאג" פון מערנעק
קאץ. — "פון אלע נע ונד'ן"
פון אברהם זאק. — לידער
פון א פליכטלינג פון ש. י.
לאנדזש. — אן אפסקליב
און באמערקונגען.

פון יצחק ווארשאווסקי

מענשען אין אלע צייטען. און אט
איז א ליד וואס גיט איבער ווי
אזוי ס'האט אין דעם "סאציאליס-
טישען פאטערלאנד". אין סטא-
לין'ס גן עדן, באהאנדעלט יענע
וואס זיינען אנטלאפען פון היט-
לער'ן. ווי עהנליך איז דאס וואס
ווערט דא דערצעהלט צו די איבער-
לעבונגען פון אידען אין די נאצישע
לאגערען!

אויפ'ן ווייטען צפון...
אויפ'ן ווייטען צפון,
אין דעם ים פון שני,
שטום געהט אויס דין האטען,
לעשט זיך אויס אין ווי.

אין דעם יאך געבויגען,
אין דער טייגעס קעלס-
קוקען דיינע אויגען
צו דער הייטער וועלט...

טאמער וועל איך פאלען
אונטער האק און זעג-
וון: דורך דיינע שטראלען
כגרים מיין היימיש ברעג...

אויף די נאָרעם
צעקאדערטע מאַסע פון גופים,
אין לאַכעס, אין טראַנסעס פאַרהילט.
עס סטאַרטשען צעווייטשע אַברים,
אַזוי הי פאַרגליחערט, פאַרקיהלט.

צעבראכען פון יאך און פון פראצע
אין טייגע מיט זעג און מיט לאס-
אין ליגט זי, די מאַסע פון גופים,
פאַרונקען אַזוי הי אין תהום.

עס טרעפט, אַז עס זעהט ווער אַ חלום:
אַ ליכטשט, אַ סרוי און אַ קינד...
הי איינער, וואָס עפענט די אויגען,
וואָס לאַנג, לאַנג געווען זיינען בלינד...

עס ברעכען די גלידער פון מידקייט,
פון פראצע פון טייגע, פון עול.
וואָלט דויערען אייביג דער חושך,
קיין טאָג זאָל נישט זיין גאָר קיינמאל...

נאָר ס'הילכט באלד — "פאַרזאָס" —
און די נאָרע
צערעטע זיך פונקט ווי אין מיסט.
אין דרויסען — אַ פראַס אַ צעגלישער
אַ חושך אין טייגע און חיסט.

— העי מאַרש! העי דאָרט, הייטער גע-
באָנען! —
עס טאַפּטשען אין שנייען די טריט,
עס קלעפען זיך אלץ נאָר די אויגען,
עס ברעכט נאָך אַיעוועדער גליה.

עס קריכען אַזוי די בריגאדעס
דורך טייגע, דורך נאָכט און דורך שני.
פאַרהאַטע און פאַרזען? און פאַר עמעזן?
עס רופט זיך גאָר די זאָהי...

ברייגאדעס
געענדיגט דער טאָג שוין אין וואָלד.
די פראַסיעקעס (** אַלע געמאַכט.
די ביימער אין סטאַטען צעלענט.
געוואָרען מיט מול איז נאָכט.

עס קלייבען זיך מענשען צוגויף,
פאַרהונדערטע, מיד אין דער ריי.
היי שטאַטעס אין טייגשער נאָכט
עס טאַפּטשען בריגאדעס אין שני.

אַ שוויגען. מען רעדט נישט קיין וואָרט.
קיין בוח צו ריידען נישטאָ.
פון מינסטער ביז מינסטער. דער טאָג —
קיין אַנהויב, קיין סוף האָט ער דאָ.

מען ציהט צו באַראַקען — די "היים" —
פאַרציימטע מיט שטעכונגען דראַט.
פאַרהאַרפען פון לעבען און וועלט.
פאַרבאָרגען פון מענט און פון גאָס...

עס האַרטן דאָס מויל אין קיין
אין קיין איד די ווי דאָס איד
אין קיין איד די ווי דאָס איד
אין קיין איד די ווי דאָס איד

עס האַרטן דאָס מויל אין קיין
אין קיין איד די ווי דאָס איד
אין קיין איד די ווי דאָס איד
אין קיין איד די ווי דאָס איד

מיון הויטטיג ארטיקעל שטעלט
מיט זיך פאר א סארט קורצע אנט-
אלאגיע. איך האב ארויסגענו-
מען פונגענומען פון א צאל ביכער
וואס מ'האט מיר צוגעשיקט. אנט-
אלאגיעס זיינען געוויינליך גאנצע
ביכער. אבער עס קאנען אויך זיין
אפסקליבען פון עטליכע מחברים.
די זאכען וואס מיר קלויבען דא
אויס זיינען נישט אומבאדינט
דאס בעסטע פון די צוגעשיקטע
ווערען. נאר באראקטעריסטיש פאר
דעם מחבר, אדער נאך פיקאנט און
אינטערעסאנט צוליב דער טעמע.
מיר הויבען אן מיט א ליד פון
מ'ע'י'ק'ע'ס' א' א' א' לינסער
שרייבער און פערזאנא, וואס האט
זיך אפגעקערט פון די רויטע. זיין
בוך "אינמיטן טאג" איז ערשינען
אין 1954 און איז באזארגט מיט
צייכענונגען פון רבקה קאץ. דאס
ליד וואס מיר גיבען דא איבער
הייסט "א תפילה" און איז ארייג-
געל לויט דעם אינהאלט.

א תפילה
אוי, איך וויל אַזוי אונטערגעהן,
אונטערגעהן, אונטערגעהן.
אנא יי הושיעה נא,
איך זאל אונטערגעהן, אונטערגעהן;
היינט, היינט, היינט,
ווען ס'פאלט דאס גערען פון חוזה,
און גאלד.
ווען דער רעש פון ראד און מענטש און
שטיין,
רעדער-אין, שטייגער-אין, אונטע-אין;
א, הי וואלט איך אין א לעצטען שטראל
געוואלט אריין.

אנא יי הצליחה נא,
איך זאל היינט מיט גלעטענדיגער שרעק,
דערשפירען אייגען הי לייב — די נאענטע
טריט פון טויט.
איך זאל ווערט זיין ווערען שטויב פון
פריילינגדיגער ערד,
וואס טראגט מיט געדולדיגען ציטער
אויס —
דאס גראד, דעם זאנג, די רויז.
איך זאל ווערט זיין ווערען — די אייביג
קייט צליין.

מוודה אני,
וואס די האסט מיך א הייליגע באשערט:
א צינד טאן די בענקשאפט אנטקעגען
דינע שטערען.
און היינט, היינט, היינט,
מן המצר קראתי יי,
זאל א שוועב טאן א גליענדיגע רגע,
דאס אלע מארגענדיג.

די גיט ווערען א ווערען.

מונג'ען מען נעמט אין אכט אן
מעניקע קאץ האט זיך אנגעוועהן
מיט אלץ וואס מען זעהט זיך אן
צווישען די קאמוניסטען און דורכ-
געמאכט דעם שווערען פראצעס פון
אפרייסען זיך פון א סביבה קאלער
גען, אפשר אויך א פאסטען. גראד
איז דאס גאנצע בוך זעהר אפטיי-
מיסטיש. אבער אטראס ליד גיט
איבער אן אמת'ע שטימונג, א גע-
פיהל און א נייגונג וואס איז אפשר
אזוי אלט ווי דאס לעבען אליין;
צי אנטלויפען און נישט צו דארפען
מער אנקוקען די פאלשקייט, די
ברוטאליטעט. דאס ציטירטע ליד
האט אין זיך דעם טעם פון עכט-
קייט.

א פאסט האט געבראכט א בוך
לידער פון אברהם זאק און
אברהם זאק איז געווען אין ווארשע
א שרייבער פון ערצהלונגען און
לידער. ער איז געווארען באקאנט
מיט זיינע מלחמה-זכרונות: "אונ-
טער די פליגעל פון טויט". אבער
שוין איבער פופצען יאר ווי אברהם
זאק וואלגערט זיך איבער דער
וועלט. ער געפינט זיך אין בוענאס
אירעס, ארגענטינע. אין די אלע
וואלגענישען און וואנדערונג האט
אברהם זאק נישט אויפגעהערט
שרייבען. זכרונות זיינען פון די רוי-
טישע שקלאפען-לאגערען האבען
זיך געדווקט מיט א צייט צוריק
אין "פאררונדעטע". זיין לעצט בוך
לידער טראגט דעם באראקטעריס-
טישע נאמען "פון אלע נע ונד'ן".
אברהם זאק שרייבט אהן מאדער-
ניסטישע פרענטענישע אויפ'ן אל-
טע שטייגער. אויב איר ווילט אין
ער היינט געבראכט אן א באמאכט
די אידען ווערען ערשט

עס האַרטן דאָס מויל אין קיין
אין קיין איד די ווי דאָס איד
אין קיין איד די ווי דאָס איד
אין קיין איד די ווי דאָס איד

א העלדיש

פאסטשט מיט זיינע קאליר
סע פליגעל און געקרי-
קול. די באלעבאסטע פון
דאס קרייזען פון איר ק
טייטשט, אן געסט ק
קומען צו איר, אדער
וועט איר אנוואנען עפע
בשורה. פאר די הינער
דעם, האב'ס קרייזען
שענסטע געזאגט, וואס א
מאל געווען ליב צו ה
אויסגעצויגענער מוסורין
זיי אויך געווען ווי א
אז דער האן איז מוטיג א
אז ער איז זייער באשני-
האבען ווי מיט פארעהר-
ארויפגעקוקט.

פון צייט צו צייט האט
אויך געהאט די געלעבטע
ווייזען די הינער ווי מיט
דערשטאנען ער איז, דא
דאס וואס איינער פון די
אין קיין איד די ווי דאָס איד
אין קיין איד די ווי דאָס איד
אין קיין איד די ווי דאָס איד

אויף דעם דארפישען הויף, ארום
דער קופע מיסט, וואס איז געלעגען
פאר דער שטאל, האבען אין די זר-
מערדיגע פרימארגענס זיך ארומ-
געדריקט א סך הינער און איין
גרויסער האן. דער איין-און-איינ-
ציגער נאלאגאנסקי האן האט ארומ-
געשפאנט צווישען זיי א שטאלצער
מיט א געשטרעקטען טראט, נאך
ווי א גענעראל און זיך ווי געגרויסט
פאר זיי מיט זיין פייער-רויטע גע-
קארבטען קאס אויפ'ן קאפ. מיט
זיינע פיל-פארביגע שעהע פערדער,
וואס האבען געגלאנצט אנטקעגען
דער זון און מיט זיינע געכליכע
שפיגלע שפארן אויף די פיס.

די שטיילע, הכנעה'דיגע הינער
פון הויף האבען דעם שעהנעם
האן געהאט אויפ'ן אויג יעדע מיי-
נוט. אפילו ווען זיי זיינען געווען
פארנומען מיט גראבלען זיך אין
דעם עלפארטען מיסט, האבט זיי
פון דער ווייזע צו אים צוריק
ס'האט איר איר היינט
אין קיין איד די ווי דאָס איד
אין קיין איד די ווי דאָס איד
אין קיין איד די ווי דאָס איד